NAIM KARIMOVNING ADABIY-ESTETIK QARASHLARI

ABDUXOLIQOVA FERUZA

Annotatsiya. Maqolada taniqli adabiyotshunos olim Naim Karimovning adabiy-estetik qarashlari, XX asr o‘zbek adabiyotini o‘rganishdagi ilmiy tamoyillari va adabiy tanqid rivojiga qo‘shgan hissasi yoritiladi. Olimning badiiy asarni tarixiy sharoit, ijodkor shaxsi va ma’naviy-estetik olami bilan uzviy bog‘liq holda tadqiq etish usuli, jadid adabiyoti vakillari merosini xolis baholashga qaratilgan izlanishlari tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: Naim Karimov, adabiy-estetik qarashlar, adabiy tanqid, adabiyotshunoslik, tarixiylik, jadid adabiyoti, Cho‘lpon, Oybek, adabiy portret.

Аннотация. В статье рассматриваются литературно-эстетические взгляды известного узбекского литературоведа Наима Каримова, его научные принципы изучения узбекской литературы XX века и вклад в развитие литературной критики. Анализируется его подход к исследованию художественного произведения в связи с исторической эпохой, личностью писателя и его духовно-эстетическим миром, а также изучение наследия представителей джадидской литературы.

Ключевые слова: Наим Каримов, литературно-эстетические взгляды, литературная критика, литературоведение, историзм, джадидская литература, Чулпан, Айбек, литературный портрет.

Abstract. This article explores the literary and aesthetic views of the prominent Uzbek scholar Naim Karimov, his research principles in studying twentieth-century Uzbek literature, and his contribution to literary criticism. It examines his approach to interpreting literary works in connection with historical context, the writer’s personality and spiritual-aesthetic world, as well as his studies of the Jadid literary heritage.

Keywords: Naim Karimov, literary and aesthetic views, literary criticism, literary studies, historicism, Jadid literature, Cho‘lpon, Oybek, literary portrait.

KIRISH

O‘zbek adabiy tanqidchiligi va adabiyotshunosligi taraqqiyotida XX asr adabiy jarayonini chuqur o‘rganish, ijodkorlar merosini tarixiy haqiqat asosida baholash muhim ahamiyat kasb etadi. Bu yo‘nalishda samarali ilmiy faoliyat olib borgan olimlardan biri Naim Fotihovich Karimovdir. Uning tadqiqotlari o‘zbek adabiyotining yirik namoyandalari hayoti va ijodini, adabiy muhit hamda tarixiy sharoit bilan uzviy aloqada o‘rganishga qaratilgani bilan ajralib turadi.

Naim Karimov 1932-yil 12-dekabrda Toshkent shahrida tug‘ilgan. 1955-yilda Toshkent davlat universitetining filologiya fakultetini tamomlagan. U uzoq yillar O‘zbekiston Fanlar akademiyasi Til va adabiyot institutida faoliyat yuritib, XX asr o‘zbek adabiyoti tarixini o‘rganishga katta hissa qo‘shgan. Olim filologiya fanlari doktori, professor va O‘zbekiston Respublikasi fan arbobi sifatida e’tirof etilgan.[1]

NAIM KARIMOVNING ADABIY-ESTETIK TAMOYILLARI

Naim Karimovning adabiy-estetik qarashlarida, avvalo, tarixiylik tamoyili muhim o‘rin tutadi. Olim badiiy asarni muayyan davrning ijtimoiy-siyosiy va ma’naviy muhiti bilan bog‘liq holda o‘rganadi. Uning yondashuvida ijodkor hayoti, dunyoqarashi, zamon bilan munosabati va badiiy tafakkuri asar mazmunini anglashga yordam beradigan muhim omillar sifatida namoyon bo‘ladi. Shu bois Karimov tadqiqotlarida adabiy hodisa alohida holda emas, balki keng tarixiy-adabiy jarayon tarkibida tahlil qilinadi.[2]

Olimning muhim ilmiy xususiyatlaridan biri — adabiy faktlarga xolis va dalillarga tayangan holda yondashishidir. U ijodkorning o‘rni va xizmatlarini baholashda davr mafkurasi ta’sirida shakllangan biryoqlama qarashlardan chekinib, tarixiy manbalar, arxiv hujjatlari, xotiralar va badiiy matnlarni qiyosiy o‘rganishga intiladi. Bunday metod adabiyot tarixidagi murakkab hodisalarni chuqurroq anglash imkonini beradi.

Karimov uchun badiiy asarning qimmati faqat unda qanday mavzu ko‘tarilganiga bog‘liq emas. Asarning estetik ta’siri, obrazlar tizimi, ijodkorning individual uslubi, inson ruhiyatini ochish mahorati ham muhim mezon hisoblanadi. Uning izlanishlarida badiiylik va tarixiy haqiqat bir-birini to‘ldiruvchi tushunchalar sifatida ko‘rinadi. Ijodkorning hayot

yo‘lini o‘rganish asar mohiyatini tushunishga xizmat qilsa-da, badiiy matnning o‘ziga xosligi va mustaqil estetik qiymati hamisha e’tiborda turadi.

Naim Karimov ilmiy merosida adabiy portret va biografik tadqiqotlar alohida o‘rin egallaydi. U adibning tarjimayi holini oddiy sanalar va voqealar ketma-ketligi tarzida bayon qilish bilan cheklanmaydi. Aksincha, ijodkorning ruhiy olami, ijodiy izlanishlari, davr bilan ziddiyatlari va adabiy muhitdagi munosabatlarini ochishga harakat qiladi. Natijada ilmiy dalillarga tayangan, ayni paytda o‘quvchini badiiy fikrlashga chorlaydigan adabiy portretlar yuzaga keladi.[3]

JADID ADABIYOTI VA MILLIY ADABIY MEROS TALQINI

Naim Karimov tadqiqotlarining muhim yo‘nalishlaridan biri jadid adabiyoti namoyandalari hayoti va ijodini o‘rganishdir. Cho‘lpon, Fitrat, Hamza kabi ijodkorlar merosiga murojaat etar ekan, olim ularning adabiy faoliyatini milliy uyg‘onish, ma’rifatparvarlik va ozodlik g‘oyalari bilan bog‘liq holda tahlil qiladi. Bu izlanishlar o‘zbek adabiyoti tarixida uzoq vaqt murakkab yoki cheklangan talqin qilingan sahifalarni qayta ko‘rib chiqishga xizmat qildi.

“Cho‘lpon” va “Istiqlolni uyg‘otgan shoir” kabi tadqiqotlarida Karimov shoir ijodining tarixiy ildizlari, badiiy olami va milliy tafakkur taraqqiyotidagi o‘rnini yoritadi. Cho‘lpon ijodini o‘rganishda shoirning she’riyati, nasriy asarlari va publitsistik faoliyati o‘zaro bog‘liq holda qaraladi. Bunda ijodkor shaxsiyati va uning yashagan davri o‘rtasidagi munosabatlar muhim tahlil mezoniga aylanadi.[4]

Olim Oybek, G‘afur G‘ulom, Hamid Olimjon, Usmon Nosir va Hamza ijodiga oid izlanishlar olib borgan. Jumladan, Oybek haqidagi tadqiqotlarida adibning ijodiy shakllanishi, badiiy tafakkuri va adabiy muhit bilan aloqalarini o‘rganadi. Ushbu izlanishlar o‘zbek adabiyotshunosligida ijodkor hayoti va badiiy merosini bir butunlikda tahlil qilish an’anasini boyitdi.[5]

Karimovning “Adabiyot va tarixiy jarayon” asari olimning metodologik qarashlarini anglashda muhim manbalardan biridir. Asarda adabiy hodisalar tarixiy taraqqiyot, ijtimoiy

muhit va milliy ma’naviyat bilan bog‘liq holda ko‘rib chiqiladi. Bunday yondashuv adabiyot tarixini faqat yozuvchilar va asarlar ro‘yxati sifatida emas, balki uzluksiz rivojlanib boruvchi murakkab ijodiy jarayon sifatida tasavvur etishga imkon beradi.[6]

ADABIY TANQID VA ILMIY MEROSNING AHAMIYATI

Naim Karimovning adabiy-tanqidiy faoliyatida ilmiylik, manbashunoslik, tarixiy xolislik va estetik tahlil o‘zaro uyg‘unlashadi. U adabiyotshunosning vazifasini faqat asar mazmunini sharhlash yoki ijodkor faoliyatini tavsiflashdan iborat deb bilmaydi. Tadqiqotchi adabiy hodisaning kelib chiqish sabablarini aniqlashi, uning davr bilan munosabatini ochishi va badiiy qiymatini asosli dalillar orqali ko‘rsatishi zarur.

Olimning ilmiy uslubida hujjatlilik bilan obrazli bayonning uyg‘unligi seziladi. Tarixiy ma’lumotlar, arxiv hujjatlari va xotiralar tahlilga asos bo‘lsa, ravon va ta’sirchan ifoda o‘quvchining mavzuni chuqurroq his etishiga ko‘maklashadi. Shu jihatdan uning ayrim biografik tadqiqotlari ilmiy izlanish va badiiy tafakkur tutashgan asarlar sifatida qadrlanadi.

Naim Karimovning adabiy-estetik qarashlari bugungi yosh tadqiqotchilar uchun ham muhim metodik saboq beradi. Uning faoliyati adabiy merosni o‘rganishda manbaga tayanish, tarixiy sharoitni hisobga olish, ijodkor shaxsiyatiga hurmat bilan yondashish va badiiy asarning estetik mohiyatini unutmaslik lozimligini ko‘rsatadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, Naim Karimovning adabiy-estetik qarashlari o‘zbek adabiyotshunosligida tarixiylik, xolislik, manbashunoslik va badiiylik mezonlariga tayanishi bilan ahamiyatlidir. Olim XX asr o‘zbek adabiyotining yirik vakillari ijodini keng tarixiy-adabiy jarayon bilan bog‘liq holda tadqiq etdi, jadid adabiyoti merosini o‘rganish va milliy adabiy xotirani tiklashga munosib hissa qo‘shdi.

Uning ilmiy merosi adabiy tanqidning vazifasi ijodkor va asarni chuqur anglash, adabiy hodisalarga asosli baho berish hamda kitobxonning estetik tafakkurini

rivojlantirishdan iborat ekanini namoyon etadi. Shu bois Naim Karimov tadqiqotlari o‘zbek adabiyoti tanqidi va adabiyotshunosligi tarixida muhim ilmiy ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Naim Karimov (1932). O‘zbek ziyolilari. Ziyouz.com.

2. Karimov N. Adabiyot va tarixiy jarayon. – Toshkent: Mumtoz so‘z, 2013. – 444 b.

3. Naim Karimov. Adabiy tanqid sohasidagi izlanishlar samarasi. // Science Research.

4. Karimov N. Cho‘lpon. – Toshkent: Sharq, 1991.

5. Karimov N. Oybek. – Toshkent, 1985.

6. Karimov N. Istiqlolni uyg‘otgan shoir. – Toshkent: Ma’naviyat, 2000. – 240 b.

7. Adabiy tanqid asoslari. O‘quv qo‘llanma. – Namangan davlat universiteti.